

Логвінова М.В. Згода батьків на усиновлення дитини як одна з умов усиновлення// Поєднання публічно-правових та приватно-правових механізмів регулювання господарських відносин: Матер. Всеукр. наук.-практ. конфер.(19-20 жовтня 2007 року, м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ: ВОНР та РВД ПЮІ ЛьвДУВС, 2007. – С. 192-197.

Логвінова Марія Володимирівна

ЗГОДА БАТЬКІВ НА УСИНОВЛЕННЯ ДИТИНИ ЯК ОДНА З УМОВ УСИНОВЛЕННЯ

Оптимальнішою серед встановлених розділом IV Сімейного кодексу України (далі – СК) [1] форм постійного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на сьогодні виступає усиновлення, яке в більшості випадків є зваженим кроком як рідних батьків дитини, так і усиновлювачів. При цьому в теорії сімейного права неодноразово наголошувалося на тому, що однієї з умов усиновлення є наявність згоди батьків дитини на її усиновлення, яка розглядається як особисте немайнове право батьків, результатом реалізації якого стає повне припинення правового зв'язку між батьками та дитиною (М.Антокольська, Л.Зілковська, З.Ромовська, Ю.Червоний). [2, с.318]

Згідно з вимогами ст. 217 СК згода батьків на усиновлення дитини повинна бути: 1) вільною; 2) безумовною; 3) дана особами лише після досягнення дитиною двомісячного віку; 4) якщо мати чи батько дитини є неповнолітніми, крім їхньої згоди на усиновлення, потрібна згода їхніх батьків; 5) засвідчена нотаріусом.

Під вільною згодою слід розуміти повне усвідомлення батьками значення своїх дій та можливість керувати ними. Згода, яка дана в стані алкогольного,

наркотичного чи токсичного сп'яніння, не може вважатися вільною. [3, с.420-421]

Згода батьків на усиновлення дитини має бути безумовною, Тобто батьки, даючи у письмовій формі згоду на усиновлення, не можуть зазначати жодних умов, від настання або ненастання яких залежить усиновлення їхньої дитини. Наприклад, згода батьків на усиновлення на зразок: „Даю згоду на усиновлення дитини, **якщо...**” – не може визнаватися безумовною.[3, с. 421]

Згода на усиновлення має бути безоплатною. Це означає, що батьки, даючи згоду на усиновлення, не повинні переслідувати мету одержання ними винагороди у вигляді певної грошової суми або передачі майна, тобто одержання ними зустрічного задоволення за угодою. Крім того, ч.2 ст. 217 СК наголошує, що угода про надання усиновлювачем плати за згоду на усиновлення дитини батькам є нікчемною (недійсною). Зазначена норма закону спрямована на запобігання прихованої торгівлі дітьми, що заборонено ст. 35 Конвенції ООН про права дитини.

В житті досить часто зустрічаються випадки, коли вагітна жінка наперед відмовляється від дитини. В цей час “посередники” підшукують осіб, які хочуть мати дитину та спроможні заплатити за цю “послугу” не малі гроші, і таким чином, жінці, яка народила немовля, нічого не залишається як його віддати, оскільки була укладена угода, основним предметом якої був фактично продаж дитини. Та й пункт про почуття материнства, яке з'явилося в жінки після пологів, умовами договору, як правило, не передбачається. Тому ч.3 ст.217 СК закріплено, що батьки можуть дати згоду на усиновлення лише після досягнення дитиною двомісячного віку (в Греції, наприклад, така згода дається не раніше трьох місяців після народження дитини [4]). Якщо буде встановлено, що згода на усиновлення була фактично отримана після пологів, тобто у психічно складний для матері період, ця обставина може бути однією з підстав для вимоги про скасування усиновлення.

Згідно з ч.5 ст. 217 СК згода батьків на усиновлення дитини повинна бути надана у письмовій формі та засвідчена нотаріусом. До того ж, батьки можуть

дати згоду на усиновлення дитини із зазначенням імені конкретної, відомої їм особи (осіб, якщо усиновлювачами є подружжя), або без зазначення імені усиновлювача, якого в цьому випадку обирає орган опіки та піклування з тих осіб, які виявили бажання усиновити дитину. При цьому дане твердження відносно можливості батьків висловлювати згоду на усиновлення дитини конкретною особою впливає із нотаріальної практики, а в таких країнах, як Хорватія (ч.2 ст. 128 Закону про сім'ю Республіки Хорватія [5]), Бельгія (ст. 349 Цивільного кодексу Бельгії [6]), це право батьків знайшло закріплення у відповідних правових нормах, що було б позитивним і для національного законодавства.

Згоду на усиновлення дитини необхідно отримати від обох батьків, незалежно від того, проживають вони разом з дитиною чи окремо від неї. Згода обох батьків потрібна також тоді, коли батьки разом не проживають. При цьому в останньому випадку не має значення, зберігається укладений між батьками шлюб чи він розірваний або визнаний недійсним.

Згода на усиновлення дитини від обох батьків необхідна й у випадку, якщо батьки дитини не перебувають у шлюбних відносинах, а батьківство встановлено в порядку, передбаченому ст. 126-128 СК, або материнство визнано за рішенням суду (ст. 131 СК).

Для усиновлення дитини одинокої матері потрібна лише її згода. Якщо одинока мати є неповнолітньою, її згода на усиновлення дитини позбавлена юридичного значення. В цьому випадку згода на усиновлення повинна бути висловлена також батьками неповнолітньої особи (ч.4 ст. 217 СК). Така вимога закону продиктована необхідністю додаткового захисту інтересів неповнолітніх батьків, які можуть вчинити акт, про наслідки якого вони будуть шкодувати все життя. [2, с.318]

Варто наголосити, що на практиці перед нотаріусами і суддями досить часто постає питання щодо оформлення згоди батьків на усиновлення, зокрема: чи може згода обох батьків посвідчуватися в одній заяві, чи потрібно викладати окремо згоду на усиновлення батька і матері; які наслідки

настануть, коли один із батьків відкличе свою згоду на усиновлення дитини до постановлення рішення, а згода іншого буде діяти; коли один із батьків відкличе свою згоду на усиновлення до набрання рішенням законної сили? В таких випадках усиновлення не може здійснюватись, оскільки залишиться один із правових зв'язків з батьками, а тому доцільно, щоб заяви про усиновлення оформлялись окремо від імені батька і окремо від імені матері. У цьому випадку, коли один із батьків відкличе свою заяву, то усиновлення може здійснюватися лише при його згоді на це. Проте, незважаючи на особистісний характер такої згоди на усиновлення дитини, з ч.5 ст. 217 СК впливає, що письмова згода батьків на усиновлення дітей засвідчується нотаріусом, тобто згода батьків може бути висловлена й в одній (спільній) заяві. [7, с.34]

Щодо згоди батьків матері, батька дитини (тобто бабці, дідуся дитини), наявність якої необхідна у випадках неповноліття батьків дитини, то її форма СК не визначена. Проте автор кодексу З.Ромовська пропонує в такій ситуації керуватися наступним правилом. Якщо дід, баба присутні у момент посвідчення згоди на усиновлення матір'ю, батьком дитини, достатньо їхньої письмової згоди. Якщо така присутність неможлива, згода на усиновлення внучки, онука мала би бути посвідчена нотаріально. [3, с.422]

Слід пам'ятати, що згода на усиновлення сама по собі не має значення правоутворюючого факту, тому батьки без зазначення причин у будь-який час до набрання чинності рішенням суду про усиновлення мають право відкликати свою згоду, в якій би формі ця згода не була дана (ч.6 ст. 217 СК).

Закон, закріплюючи загальне правило про необхідність одержання згоди батьків на усиновлення їхньої дитини, водночас передбачає чіткий перелік винятків з цього правила. Тобто Сімейним кодексом визнана можливість усиновлення дитини без згоди батьків. До речі, вперше така можливість та відповідні умови проведення усиновлення без згоди батьків дитини були встановлені Указом Президії Верховної Ради РСР від 12 лютого 1968 року (пізніше аналогічні укази були прийняті в союзних республіках).

Згідно з ч.1 ст. 219 СК усиновлення дитини може бути проведено без згоди батьків, якщо вони:

* *невідомі*. Це означає, що керівник закладу, де перебуває дитина, яка може бути усиновлена, посадові особи органу опіки та піклування, які володіють відомостями про дитину, яка позбавлена батьківського піклування, суд, що розглядає справу про усиновлення, не володіють жодними даними відносно батьків дитини, яка усиновляється, або її батьки невідомі (випадки, коли дитина була підкинута, знайдена, батьківство щодо позашлюбної дитини не встановлене);

* *визнані безвісно відсутніми*. У випадку, якщо тільки один із батьків визнаний судом безвісно відсутнім, згода на усиновлення може бути висловлена тільки другим із батьків усиновлюваної дитини;

* *визнані недієздатними*. При цьому якщо тільки один із батьків визнаний судом недієздатним, згоду на усиновлення необхідно отримати від того з батьків, хто є дієздатним. У випадку, якщо батьки (один із батьків) до моменту усиновлення дитини поновлені судом в дієздатності, то їх (його) згода на усиновлення дитини повинна бути отримана згідно правил, закріплених ст.217 СК;

* *позбавлені батьківських прав щодо дитини, яка усиновляється*. Згідно з ст. 166 СК батьки, позбавлені батьківських прав, втрачають всі права, засновані на спорідненості з дитиною, відносно якої вони позбавлені батьківських прав. У випадку, якщо батьківських прав позбавлено тільки одного з батьків, згоду на усиновлення дає той з батьків, який не позбавлений батьківських прав. Якщо до моменту усиновлення дитини батьки (один із батьків) були (був) за рішенням суду поновлені в батьківських правах, то вони (він) мають право висловити свою згоду на усиновлення дитини згідно з ст. 217 СК.

На сьогодні закон не встановлює конкретного терміну для виправлення поведінки осіб, позбавлених батьківських прав. Проте завдяки такому положенню батьки, позбавлені батьківських прав, мають шанс повернути дитину до батьківської домівки. Виходить так, що національне законодавство

позбавляє батьків такого шансу. Хоча ч.2 ст.219 СК (усиновлення дитини без згоди батьків) передбачає, що усиновлення дитини може бути проведено без згоди повнолітніх батьків, якщо судом буде встановлено, що вони, не проживаючи з дитиною понад 6 місяців без поважних причин, не проявляють щодо неї батьківської турботи та піклування, не виховують та не утримують її.

Позиція законодавця в останньому випадку незрозуміла і суперечлива відносно положення ст. 164 СК. Адже перераховані в ч.2 ст.219 СК умови, за яких не вимагається одержання згоди на усиновлення повнолітніх батьків, підпадають під дію ч.ч.1, 2 ст.164 СК. Тобто за таких обставин суд повинен прийняти рішення про позбавлення батьків батьківських прав. А згідно з п.4 ч.1 ст.219 СК усиновлення дитини проводиться без згоди батьків, якщо вони позбавлені батьківських прав щодо дитини, яка усиновляється. З усього вищесказаного випливає, що законодавець в СК закріпив по суті дві однакові норми.

Отже, на наш погляд, в СК України необхідно передбачити норму, яка б чітко регулювала дану ситуацію. Так, СК України після ст. 209 (усиновлення дитини, яку не забрали з пологового будинку або яка була знайдена) слід доповнити ст.209¹ – усиновлення дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав, наступного змісту: “Усиновлення дитини у випадку позбавлення її батьків (одного з них) батьківських прав провадиться після спливу одного року з дня набрання чинності рішення суду про позбавлення батьків (одного з них) батьківських прав”;

* якщо повнолітні батьки понад 6 місяців без поважних причин не проживають разом з дитиною і не проявляють щодо неї батьківської турботи та піклування, не виховують та не утримують її. Такий факт протиправної, винної поведінки батьків (матері, батька), дитину яких бажає усиновити інша особа, має бути встановлений судом.

При цьому ще раз слід наголосити, що виходячи із пріоритету батьківських прав, батьки (один з них) можуть до початку провадження у справі (якщо усиновлювач вимагає додержання таємниці усиновлення) або до

набрання рішенням суду про усиновлення чинності (якщо батьки брали участь у розгляді справи) відмовитися від даної раніше згоди на усиновлення незалежно від мотивів, які спонукали їх це зробити.

Отже, згода батьків на усиновлення їх дитини може бути двох видів: 1) конкретна згода на усиновлення, тобто згода на те, щоб дитина була усиновлена конкретною особою; 2) загальна згода – згода на усиновлення без вказівки особи конкретного усиновлювача. [8, с.207] В цьому випадку в інтересах дитини право вибору усиновлювача належить органам опіки та піклування, які на підставі наданих законом повноважень здійснюють облік дітей, які підлягають усиновленню, та суду. Одержання при безпосередньому усиновленні повторної згоди батьків не потрібне.

Література

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. – К.: Атіка, 2002.
2. Антокольская М.В. Семейное право. – М., 1999.
3. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К.: Видавничий Дім „Ін Юре”, 2003.
4. Щодо законодавства країни перебування в сфері всиновлення// Лист Посольства України в Грецькій Республіці від 3 лютого 2003 року №6125/71 – 602 – 40.
5. Довідка щодо чинного законодавства Республіки Хорватія у сфері усиновлення// Лист Посольства України в Республіці Хорватія № 61312/КВ/71-020-021 від 3 лютого 2003 року.
6. Щодо законодавства Бельгії, яким регулюється питання усиновлення дітей-громадян інших країн // Лист Посольства України в Королівстві Бельгія від 3 лютого 2003 року № 6122/7 – 500 – 139.
7. Фурса С.Я. Настільна книга нотаріуса: сімейні відносини в нотаріальному процесі. – К., 2003.
8. Вы решили усыновить ребёнка. – М.: Дрофа, 2001.

